# LOOMING

KIRJANDUSLIK
JA ÜHISKONDLIK-POLIITILINE
AJAKIRI

Eesti NSV
Kirjanike Liidu
häälekandja

10

OKTOOBER

1962

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

PAVEL REIFMAN

# Meisterlikult meisterlikust [1]

Samuti kui teised teaduslikud uurimused, pole kirjandusteadlaste tööd kaugeltki alati laiemale lugejaskonnale tuttavad. Tavaliselt tegeleb nendega võrdlemisi väike arv spetsialiste. Sellepärast tuntakse nende autorite nimesid vähe ja need vajavad erilist tutvustamist. Kuid vaevalt võib meie maal leida haritud inimest, kes ei tunneks silmapaistva nõukogude kirjandusteadlase ja kirjaniku Kornei Ivanovitš Tšukovski nime.

Lastele on Tšukovski nimi tuttav juba varaseist aastaist peale, nad loevad ja deklameerivad peast tema tähelepanuväärseid luuletusi. Kirjaniku «Pese-ennastsa», «Doktor Valuson», «Kärbes-Kärt» ja teised teosed on laste lemmikraamatud ning kuuluvad mudilastele määratud kirjanduse raudvara hulka. Tšukovskist ei lahku väike lugeja ka hiljem, kui temast saab täiskasvanud inimene. Tšukovski andekalt kirjutatud raamat «Kahest viieni», laste ja nende hingeelu kohta tehtud sügavate tähelepanekute vili, on väga populaarne. Selle populaarsuse parimaks tunnistajaks on raamatu kuusteist trükki, mille hulka pole arvatud vabariiklikke väljaandeid (viimasel ajal on raamat igal aastal ilmunud, iga kord 100 000—150 000-lises tiraažis, vahel aga kuni 350 000, ja ikkagi pole seda raamatut kauplustest kerge saada).

Laialt tuntud ja huvitavad, lausa elusalt tajutavad on Tšukovski poolt portreedena antud mälestused kirjanikest ja kunstnikest, keda ta on kohanud: Gorkist, Majakovskist, Blokist, Leonid Andrejevist, Repinist, Lunatšarskist ja paljudest teistest. [2]

Kuid nõukogude lugeja tunneb Tšukovskit mitte ainult kui andekat lastekirjanikku, kui peenetundelist ja suure tähelepanemisvõimega memuaaride-autorit. Me tunneme teda ka kui haruldase süvenemisvõimega, tõsist kirjandusteadlast, kes on kirjutanud XIX sajandi vene kirjandusloo alalt teaduslikke töid, artikleid Družininist, N. Uspenskist, Sleptsovist. Revolutsioonilis-demokraatliku leeri kirjanik Sleptsov, Tšernõševski järelkäija, pääses teenimatust unustusest suurel määral just Tšukovski tõttu, kes kommenteeris ja analüüsis Sleptsovi teoseid, kirjutas temast silmapaistvaid artikleid. Mõlemad nõukogude ajal väljaantud Sleptsovi teoste kogud on ilmunud Tšukovski toimetusel ja tema märkustega.

Tšukovski kui kirjandusteadlase iseloomulikuks jooneks on see, et temas on ühendatud range teaduslikkus ja elav ning kujukas esitusviis, kirjaniku, suure kunstniku talent ja teadlase, uurija ning mõtleja eruditsioon. Mitte iga memuaarikirjanik ei suuda nähtust ja isiklikult läbielatust niiviisi kirjutada, et tema jutustus lugejaid haaraks, et inimesed, kellest ta jutustab, elama hakkaksid. Tšukovski valdab seda laadi meisterlikkust täiuslikult. Kuid ka siis, kui ta

---

[1] K. Tšukovski, Nekrassovi meisterlikkus, III, parandatud trükk, M., 1959.

[2] Vt. K. Tšukovski, Mälestusi, M., 1958; Inimesed ja raamatud, M., 1960; Kuprin. «Novõi Mir» 1962, nr. 3; Kaasaegsed. Portreid ja etüüde, M., 1962.



Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

kirjutab kaugest minevikust, sellest, mida ta isiklikult pole näinud, säilitab tema jutustus samasuguse otse käegakatsutava elulisuse ja huvitavuse. Tšukovski uurimuste lugemisel tekib mulje, et sinu ees pole mitte ainult teaduslik töö, vaid ka ilukirjanduslik teos, haarav romaan XIX sajandi keskpaiga inimestest.

Me usume, et nad on kirjaniku head tuttavad, et ühtesid nendest ta armastab, teiste vastu on vaenulik. Pärast lugemist aga muutuvad need inimesed ka meie headeks tuttavateks, otsekui oleksime neid elus ise kohanud. Tšukovski mitte ainult ei uuri mineviku kirjanike tegevust, mitte ainult ei jutusta nendest — ta joonistab nende portreid. Meie ette tekivad mitte abstrakt-loogilised skeemid, vaid selged, visuaal-konkreetsed kunstilised kujud. Ilma et uurimus oma teaduslikkust kaotaks, muutub see kütkestavaks raamatuks, millest on raske lahkuda.

Kunstniku suur talent, kirjaniku meisterlikkus avaldub kõiges, mis Tšukovski on kirjutanud, sealhulgas ka tema kirjandusteaduslikes töödes. Ent hiilgav esitusviis, eredus ja haaravus on ainult vormiks, mis aitab tõsist teaduslikku sisu kõige paremini lugejani viia, seda arusaadavaks ning populaarseks muuta. Selle taga peituvad materjali põhjalik tundmine, käsitletud probleemide tähtsus, nende metodoloogiliselt õige lahendamine. Tšukovski töödes ei leidu kontrollimata fakte, argumenteerimata oletusi, mis on «huvitavuse» pärast tehtud, ei kohta ka pseudoaktuaalsust, materjali kaasaegseks muutmist, tänapäeva kujutluste raamidesse surumist. Ja ometi on Tšukovski raamatud aktuaalsed ja kaasaegsed selle sõna parimas tähenduses. Uurija kohusetruudus ja eruditsioon, suure kirjaniku talent ja võitleva propagandisti temperament, kes kujutatavaid nähtusi kogu aeg hindab ning lugejat kasvatab, ühinevad Tšukovski kirjandusteaduslikes töödes orgaaniliselt.

Käesoleva aasta 31. märtsil tähistas avalikkus Kornei Ivanovitš Tšukovski 80 aasta sünnipäeva, pühitses auväärset juubelit läbikäidud pikal teel, mis on täis loomingulist tööd, otsinguid ja saavutusi. Juubilarile tuli kõikjalt südamlikke õnnitlusi ja soove edasisteks kirjanduslikeks võitudeks; teda autasustati Tööpunalipu ordeniga. Tšukovski teeneid tunnustati ka väljaspool Nõukogude Liitu: 1962. a. mais anti talle Oxfordi ülikooli, Inglismaa ühe kõige vanema kõrgema õppeasutuse poolt audoktori kraad kirjanduse alal.

Samal 1962. aastal sai Tšukovski raamat «Nekrassovi meisterlikkus» — suure vene poeedi loomingu pikaajalise uurimise tulemus — Lenini preemia. Nekrassovit käsitlevad tööd on Tšukovski kirjandusteaduslike uurimuste hulgas keskset kohal. Tema teened Nekrassovi uurijana on väga suured. Ei saa rääkida Nekrassovi pärandi uurimisest, seejuures korduvalt Tšukovski nime mainimata. Nekrassovi tekstide toimetamisest ja kommenteerimisest, üksikute detailide tõlgendamisest ning seletamisest kuni Nekrassovit käsitlevate üldistavate töödeni, põhjapanevate uurimusteni — selline on Tšukovski kui Nekrassovi uurija tegevuse diapasoon.

«Nekrassovi meisterlikkus» on otsekui kogu selle tegevuse kokkuvõte. Autor ise peab oma ülesandeks Nekrassovi poeetilise stiili mõningate iseärasuste uurimist. Kuid tema poolt tehtud töö ulatub kaugele üle selle ülesande piiride. Raamatus valgustatakse paljusid väga tähtsaid küsimusi, mis on seotud Nekrassovi luule kui revolutsioonilis-demokraatliku luule ideelise sisuga. Tšukovski näitab, kuidas sisu Nekrassovi teostes kunstilise koe omandab, selgitab Nekrassovi osa vene kirjanduse ajaloos, tema vahekorda teiste kirjanikega. Mitte juhuslikult ei alga «Nekrassovi meisterlikkus» ulatusliku jaoga «Õpetajad ja eelkäijad», peatükkidega «Puškin ja Nekrassov» ja «Gogol». Esimeses peatükis tõestatakse veenvalt, et Nekrassovi luules jätkuvad ja arenevad edasi Puškini loomingus alguse saanud tra-



Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

ditsioonid; Nekrassovit käsitletakse siin kui Puškini vabadustarmastava lüürika, tema realismi väärikat pärijat. Gogolit käsitlevas peatükis kujutatakse Nekrassovit kui suure satiiriku õpilast, kui Gogoli järglaste koondajat, kui kirglikku võitlejat «Gogoli suuna» eest, kriitilise realismi eest, mis paljastas isevalitsuslik-pärisorjusliku korra aluseid. Ent samal ajal näitab uurija, et Nekrassov mitte ainult ei jätka, vaid arendab Gogoli traditsioone edasi, kujundades neid kvalitatiivselt ümber ja luues revolutsioonilis-demokraatliku kõlajõuga kirjandust: «Kuid jätkamine — see ei tähenda kordamist ega kopeerimist. Nekrassovi luule on Gogoli suuna uus etapp, etapp, milles ühiskondlike pahede paljastamine liitub üleskutsetega võidelda nende aktiivseks hävitamiseks.» (Lk. 107.)

Raamatus räägitakse üksikasjaliselt patriotismi revolutsioonilis-demokraatlikust mõistmisest, kodumaa-armastusest, mis oli lahutamatult seotud kehtiva süsteemi aluste kriitikaga. «Ta jutlustab armastust eitamise vihaste sõnadega,» kirjutas Nekrassov Gogolist. Tšukovski rõhutab, et tsaari-Venemaal oli niisugune armastus iseloomulik parimatele inimestele — Belinskile ja Herzenile, Tšernõševskile ja Saltõkov-Štšedrinile. Ta meenutab, et V. I. Lenin, tsiteerides Tšernõševski tolleaegsele Venemaale määratud «vihaseid sõnu» «orjade rahvusest», tähendas, et need olid «tõelise kodumaa-armastuse sõnad». Selline «armastus-viha» on uurija arvates omane Gogolile kui ka Nekrassovile. Viimane ülistas seda luuletuses «On õnnis tasane poeet», mis on kirjutatud seoses Gogoli surmaga, ja paljudes teistes luuletustes. Kehtiva korra aluste revolutsioonilist eitamist Nekrassovi poolt käsitleb Tšukovski kui Gogoli parimate traditsioonide edasiarendamist kvalitatiivselt uuel etapil.

Raamatus näidatakse, et Gogoli mõju Nekrassovile oli seotud Belinski ideede mõjuga, et Belinski ja Gogoli nimed ühinesid poeedi teadvuses kui «rahva kaitsejate» nimed: Nekrassov unistas ajast, kui vene talupoeg «laadalt koju kaasa viib Belinski, Gogoli»; ta ütles, et «need nimed suured nimed on, neid kandsid rahva kaitsejad, neid kandes suureks said».

Sellel, et Tšukovski eraldab Nekrassovi loomingus küsimuse Puškinist ja Gogolist, Puškini ja Gogoli traditsioonidest eri peatükkidesse, on sügav mõte. Nekrassovi luulet on ammust ajast seostatud «Gogoli suuna» ideedega ning poeeti ennast käsitletud kui Gogoli õpilast ja järelkäijat. Kuid Nekrassovi ja Puškini vahekorra kohta on palju ekslikku räägitud. 1860-ndail aastail, Nekrassovi talendi õitsengu ajal, käis nende kahe nime — Puškini ja Gogoli ümber äge võitlus. Ründava revolutsioonilise kirjanduse vaenlased, «puhta kunsti» pooldajad, kes võitlesid revolutsiooniliste demokraatide vastu, püüdsid oma positsioone Puškini autoriteediga kindlustada; nad kujutasid Puškinit kaunist vormi valdava poeedina, ilu laulikuna, kellele on võõras kaasaegne tegelikkus, sotsiaalsed motiivid, kes põlgab massi. Muidugi oli see moonutatud, võltsitud Puškin. Ja selline Puškin vastandati Gogolile, tema kriitilise realismi sotsiaalsele poeesiale. Tõeliselt seisis asi «puhta kunsti» vastandamises revolutsioonilis-demokraatlikule kirjandusele. Kuid see vastandlikkus avaldus Puškini ja Gogoli suuna omavahelise võitluse näol, Puškini ja Gogoli nime teineteisele vastandamises.

Puškini suuna pooldajad kiitsid Puškini luulet, mida nad vastavalt oma huvidele tõlgendasid ning moonutasid, ja taunisid Gogolit tema terava kriitika pärast, sotsiaalsete motiivide pärast, püüdes sellega revolutsioonilis-demokraatliku leeri kirjanikele hoopi anda. Revolutsioonilised demokraadid, kes kaitsesid Gogoli traditsioone, kaasajaga seotud kirjandust, kusjuures nad eitasid kehtiva korra aluseid, pooldasid võitluse tuhinas samuti Puškini vastandamist Gogolile. See põhjustas nende poolt Puškini pärandi teatud alahindamise, mis eriti ilmneb Pissarevi artiklites. Kuid vahel võib selle jälgi märgata ka Tšernõševski ja Dobroljubovi juures, kes üldiselt Puškini geeniuse suurusest õigesti aru said.

Sellises olukorras mõisteti Nekrassovi luulet kui Gogoli traditsioonide jätka-



Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

mist, ent kui vastandlikku Puškini luulele. Nekrassovi vastuseadmine Puškinile oli iseloomulik ka 1860-ndaile aastaile ja hilisemalegi ajale. Niisugust vastandamist pooldasid nii Nekrassovi vastased kui ka paljud tema austajad. Nekrassovit käsitati ainult kui sotsiaalse suunaga kirjanikku, kui tugeva kodanikutundega poeeti, kes ei hooli täiuslikust vormist, on ükskõikne ilu vastu, kunsti spetsiifika vastu. Ühed — «puhta kunsti» pooldajad — taunisid Nekrassovit selle eest, rääkisid, et on tegemist Puškini traditsioonidest taganemisega; teised — demokraatlikud lugejad — kiitsid teda ning väitsid, et «Nekrassov on Puškinist kõrgemal». Kuid viimased ei märganud, et nende kiitus õigupoolest vähendas Nekrassovi luule tähtsust, samastas selle ainult kodanikumotiivide värsside kujul väljendamisega ja välistas täielikult kunstilise täiuslikkuse, poeedi meisterlikkuse küsimuse.

Tšukovski tõestab veenvalt, et Nekrassovi ja Puškini vastandamine on ekslik, samuti nagu ka Puškini ja Gogoli vastandamine. Tšukovski sõnade järgi oli Nekrassov nii Puškini kui ka Gogoli poeesia parimate traditsioonide pärija; ta «ühendas võitluses revolutsioonilis-demokraatliku stiili eest oma loomingus julgelt Gogoli poeetika elemendid Puškini poeetikaga, sest selle aja kohta ühena väga vähestest mõistis ta, et nõndanimetatud «Gogoli suund» pole «Puškini suunale» vaenulik, vaid on sellega suguluses; et nende vahel pole kunagi eksisteerinud seda kuristikku, mis ekslikult viirastus mõnedele tema kaasaegsetele» (lk. 164).

Selle Nekrassovi luules esineva uue, revolutsioonilis-demokraatliku stiili uurimisele pühendabki Tšukovski suurema osa oma raamatust. Selle paatos on suunatud nende vastu, kes Nekrassovit taunides või kiites nägid tema luule tähtsust üksnes selle sotsiaalses kõlajõus. Uurija sõnade järgi seisab Nekrassovi väärtus selles, et revolutsioonilis-demokraatlik sisu, eesrindlikud ideed leidsid tema loomingus kohase stiili, «teemale vastava stiili»; poeedi mõju miljonitele lugejatele on paljuski seletatav tema harukordse meisterlikkusega, tema teoste vormiga, kirjutamistehnika suurepärase valdamisega. Nekrassovi loomingu uurimise põhjal väidab Tšukovski, et oma aja kohta eesrindlike, progressiivsete ideede ühendamine suure kunstipärasusega on igale tõelisele kirjanikule vajalik omadus. Sellel väitel on mitte ainult ajalooline, vaid ka tänapäevaselt aktuaalne tähendus.

Tšukovski peamist tähelepanu paelub Nekrassovi luule kunstiline omapärasus. Selline lähenemine Nekrassovi loomingule kujutab endast erilist väärtust. Kirjaniku meisterlikkuse uurimine on kaasaegse kirjandusteaduse peamisi ja samal ajal raskemaid ülesandeid. Kuni viimase ajani pöörati selle ülesande lahendamisele võrdlemisi vähe tähelepanu. Ilmus suurel hulgal raamatuid, mis olid pühendatud selle või teise kirjaniku maailmavaate analüüsile, üksikasjaliselt eritleti probleeme, ideid, vaateid, kuid kunstiline omapärasus, nimelt see, mis tegi kirjaniku teostest k u n s t i t e o s e d, jäi varju. Heal juhul piirdusid uurijad deklaratsioonidega meisterlikkuse uurimise vajadusest. Ja alles viimaseil aastail on hakanud ilmuma töid, mis on täielikult pühendatud kunstilise omapärasuse analüüsile. Tšukovski raamat on seda laadi töödest üks paremaid.

Tähtis on ka see, et tema raamat on pühendatud niisuguse poeedi meisterlikkuse uurimisele, kelle teoste kunstilist väärtust paljud eitasid, pidades Nekrassovit ainult kodanikumotiivide väljendajaks. Sellepärast on Nekrassovi loomingu poeetilise täiuslikkuse, esteetilise terviklikkuse näitamine kahekordselt tähtis.

Polemiseerides nendega, kes pidasid Nekrassovi teoseid «alasti didaktikaks», näitab Tšukovski, kui tundlik oli Nekrassov ilu suhtes, kuidas ta seda oma värssides ülistas, missuguse pidulikkuse ja imetlusega poeet alati seda sõna hääldas; armastus elus esineva ilu vastu, selle nägemise ja elavates värvides, helides, maalingutes, eredates ning visuaalsetes kujundites edasiandmise oskus — see on Nekrassovi loomingu lahutamatu omadus. Ilu mõiste on tal alati seotud rahva



Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

mõistega. Poeedi arvates on just rahval võimas esteetiline tunne. Ilu mõistmine on Nekrassovil tihedalt seotud rahva esteetiliste ideaalidega. Rea näidete varal tõestab Tšukovski Nekrassovi seisukohtade läheduse rahva esteetikale, millest suure soojusega kirjutas Tšernõševski, väites, et talupojal on oma eriline vaade ilule. «Ühegi teise poeedi juures pole see rahva maitse sellise täiuslikkuse ja selgusega ilmnenud kui just Nekrassovi värssides,» tähendab Tšukovski (lk. 212).

Nekrassovi meisterlikkuse kohta kirjutatud raamatuga tutvudes saame teada, kui mitmekesised ning mittešabloonilised olid Nekrassovi vormialased otsingud, et leida just niisugust vormi, mis suurimal määral vastaks sisule; saame teada, kui kaua ja visalt o'sis poeet sõnu, mis pidid võimalikult täpselt edasi andma elutõde, kujude tüüpilisust. Tšukovski arvates ei või siin rääkida mingist ühest meetodist; Nekrassovi võtted on rohkearvulised ega sarnane üksteisega — vahel on see suurema konkreetsuse, kujundite materiaalsuse, «proosalisemaks» muutmise, kõrgelennulise romantilise sõnavara vähendamise taotlus; teisel juhul — kõrge kodanikupaatosega teostes («Vene naised», «Kodumaa», «Venemaa», «Muusa» jt.) — on see pöördumine abstraktsete mõistete poeetika poole, suure pateetilisuse poole, on loobumine prosaismidest; kolmandal juhul — rahvalaulu traditsioonide kasutamine; neljandal — meisterlik värsivormis jutustus jne. Aga ükskõik missuguseid võtteid poeet ka ei kasutaks, on need alati dikteeritud sisust; stilistiline mitmekesisus teenib ainsat eesmärki — temaatika parima väljendamise taotlust.

Raamatus räägitakse poeedi meisterlikkusest, tema stiilist, kunstilisest omapärasusest. Kuid erinevalt formalistidest ei kisu Tšukovski kunagi vormi sisust lahti. Ta pühendab peamise tähelepanu vormi küsimustele, aga vormist rääkides näitab kogu aeg, kuidas see on sisu poolt määratud.

Tšukovski on arvamusel, et ainult ühe või ka paari luuletuse varal ei saa Nekrassovi stiili omapärasust jälgida, vaid tuleb uurida kõiki poeedi teoseid tervikuna. Tšukovski järelduste väärtus ongi suures osas tingitud sellest, et need on Nekrassovi kogu loomingu põhjal tehtud. Ent vahel uurib ta üksikasjaliselt mingit üht teost, millel teadlase arvates on eriline tähtsus Nekrassovi meisterlikkuse iseärasuste kindlaksmääramiseks. Nii analüüsib Tšukovski üksikasjaliselt tähelepanuväärset luuleteost — poeemi «Raudtee». Tšukovski nimetab «Raudteed» Nekrassovi keskseks teoseks ja pühendab sellele omaette peatüki. Ta käsitleb Nekrassovi luuletust kui hümni rahva loovale tööle ja samal ajal kui kirglikku protesti tsaari-Venemaal valitseva korra vastu, mis muudab selle töö sunnitööks. Üksiku luuletuse varal näitab Tšukovski, kui lahutamatult on Nekrassovi luules kunstiline vorm seotud poeedi revolutsioonilis-demokraatlike vaadetega. «Raudtee» kunstilisest koest, keelest, rütmist, intonatsioonidest rääkides selgitab Tšukovski, kuidas see kõik aitab väljendada sisu: mõtteid poeedi ja rahva lahutamatust ühtsusest, kahe leeri — rõhujate ja rõhu'avate — lepitamatut vaenulikkust, Nekrassovi usku rahva jõusse ja tema kibedaid mõtisklusi rahva traagilisest passiivsusest, alistumisest. Tšukovski märgib ära Nekrassovi luule efektiivse iseloomu, mis nõuab lugejailt konkreetseid tegusid, ja näitab, missuguste võtetega see efektiivsusetunne on saavutatud. Ta tõestab, et Nekrassovi poeem on orienteeritud mitte minevikku, mitte Peterburi—Moskva raudtee ehitamisele, vaid luuletuse kirjutamise ajal toimuvaile sündmustele.

Suurt tähelepanu pühendab Tšukovski küsimusele, kuidas on Nekrassovi luules rahvaloomingut kasutatud. Peatükis «Töö folkloori kallal» polemiseerib autor nendega, kes teevad ebasobivaid pingutusi, et leida rahvaloomingust õigustamatuid analoogiaid, mida võiks kõrvutada Nekrassovi tekstidega. Ta ironiseerib katsete üle leida trükis avaldatud folkloorikogudes Nekrassovi poolt kasutatud kõnekäändude allikaid. Tšukovski arvates oli folkloor Nekrassovile eelkõige ela-



Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

vaks nähtuseks, mida ta tundis isiklikest kogemustest, mida ta eeskätt uuris rahvaga vahetult läbi käies. Taotledes rahvast ja rahvaluulet paremini tundma õppida, luges Nekrassov samal ajal tähelepanelikult talle kättesaadavaid folkloorikogusid, uuris Afanasjevi, Barsovi, Hilferdingi poolt kogutud rahvaloomingu-varasid. Paljud nende kogumike tekstid leidsid silmanähtava kajastuse Nekrassovi luules, eriti poeemis «Kellel on Venemaal hea elada». Folkloristikale kuulus Nekrassovi raamatukogus keskne koht.

Kuid poeet ei jäljendanud lihtsalt rahvaluulet — ta kandis selle oma teostesse üle. Tšukovski arvab, et kui uuritakse küsimust, kuidas Nekrassov rahvaloomingut kasutas, on peamine mitte nende folkloori algallikate ülesotsimine, mis leidsid tema luules kajastuse, vaid nende loominguliste meetodite väljaselgitamine, mis iseloomustasid Nekrassovit töös folkloori kallal. Raamatus on rohke materjali põhjal näidatud, kui hoolikalt Nekrassov folkloori tekste valja valis ja ümber töötas ning nende alusel kirjutas uusi teoseid. Need väljendasid poeedi enda ideid ja tundeid, tema revolutsioonilis-demokraatlikke vaateid, mis vahel olid isegi vastandlikud algallikatest leitutele. Nekrassov polnud külm etnograaf-vaatleja, kes akadeemilise rahuga suhtus igasse suulise loomingu teosesse. Omal ajal kritiseeris Dobroljubov teravalt vene muinasjuttude kogujat Afanasjevit säärase akadeemilise «külmuse» eest. Nekrassov oli Dobroljuboviga täiesti solidaarne. Tema pöördumine folkloori poole, selle ärakasutamine oli tervenisti revolutsioonilis-demokraatliku kunsti ülesannetele allutatud. Poeet mõistis, et rahvas pole ühtlane mass, et ta jaguneb kihtideks, kes sageli üksteisest oluliselt erinevad, on eri huvidega ja erisuguse folklooriga. Nekrassovi sümpaatia kuulus rahva põhimassile, põldu harivatele talupoegadele. Õige tagasihoidlikult suhtus ta mõisateenijatesse, kes olid härraste lähedal elamisest rikutud, ja nende folkloorisse. Poeet teadis ka seda, et enamik tolleaegsetest folkloorikogudest, avaldatud inimeste poolt, kellele revolutsioonilised vaated olid võõrad ja kes neile vaadetele sageli vaenulikudki olid, ei kajastanud kaugeltki täielikult rahva lootusi ega meeleolusid, vaikis surnuks revolutsioonilise protesti motiivid, kujutas talupoega kannatlikuna, alandlikuna ja usklikuna. Kõik see määras üldise orientatsiooni ja printsiibid, mille alusel Nekrassov folkloori tekste ümber töötas. Tšukovski selgitab üksikasjaliselt, väga laialdase materjali põhjal nende printsiipide olemust. Ta näitab, kuidas Nekrassov otsis folkloorikogudest rahva viha ja protesti harvu, eri lehekülgedele laialipillatud välgatusi ja neid peaaegu muutmata kontsentreeris nad oma teostes. Ent neid folkloori tekste, mis tegelikkuse reaalset pilti moonutasid ja olid revolutsioonilis-demokraatliku orientatsiooniga vastuolus, poeet kas muutis, tegi ümber või neid kasutades polemiseeris nende vastu. Isegi neid neutraalseid folkloori kujusid, mis sündmustele ei andnud selget sotsiaalset hinnangut, muutis Nekrassov nii, et need hakkasid ühiskonna võitluse ülesandeid teenima. Lõpuks lõi poeet folkloori vaimule ja tema stiilile toetudes ise rahvalaule, mis olid folkloorile lähedased, ent väljendasid erilise jõuga revolutsioonilist protesti, kutsusid üles võitlusele kehtiva korra vastu.

Tšukovski rõhutab Nekrassovi visa taotlust folkloori kallal töötades puhastada rahva keelt, vabastada ta juhuslikest, kitsa kohaliku tähendusega sõnadest, dialektismidest; poeet kasutab eeskätt kõigile mõistetavat üldvene sõnavara, rahvakeele, rahvaluule rikkusi, mõistatusi, vanasõnu ja kõnekäände. Üksikasjaliselt analüüsitakse raamatus ka Nekrassovi rütmi rahvalaululikku alust. Samal ajal näitab uurija, et Nekrassovi luule rütmi, samuti nagu ka tema sõnavara, ei saa redutseerida mingile ühele võttele, et nii üks kui teine määratakse tervenisti temaatika poolt: folkloorile lähedastes värssides kooskõlastub nende sõnavara sellistele värssidele omase lauldavusega; hoopis teistsugune sõnavara, intonatsioon, rütm, kõnekeel on linnateemalistes värssides. Ja kuskil pole rütmiline mit-



Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

mekesisus iseseisvaks eesmärgiks, vaid see on vahend sisu parimaks väljendamiseks.

Raamatu viimases peatükis räägitakse mõistukõne kasutamisest Nekrassovi poolt. Tsaari-Venemaal oli selline allegooriline, šifreeritud kõne võimsaks vahendiks, mille abil revolutsioonilised ideed pääsesid läbi tsensuuri tõkete ja takistuste. Seda rakendasid laialt 1860-ndate aastate revolutsioonilised demokraadid.

Tšukovski peatub üksikasjaliselt nendel moodustel, mida Nekrassov mõistukõne tarvitamisel oma luules kasutas. Ta räägib sellest, et Nekrassov ei lasknud mööda ühtki võimalust, et vaenlasele kiiret ja ootamatut lööki anda. Poeet šifreeris üksikud sõnad, kasutas nende mitmetähenduslikkust. Aga Nekrassovi ja «Sovremenniku» teiste kaastööliste poolt rakendatav mõistukõne põhiline tarvitamisviis, mis oli arvestatud mitte lühiajaliseks, hetkeliseks mõjutamiseks, vaid kestvaks, plaanipäraseks mõjuavaldamiseks, seisis Tšukovski sõnade järgi mitte üksikute sõnade, vaid mõtete, ideede šifreerimises, tervikliku, üksikasjaliselt väljatöötatud võtete süsteemi loomises, mille abil teosed omandasid kaks erinevat tähendust: üks oli legaalne, tsensuurile vastuvõetav, teine salajane, tagaplaanile nihutatud, kuid õigupoolest peamine ja tsensuuri poolt mitte lubatud, aga seda mõistsid hästi sellesse pühendatud lugejad, kes olid välja õpetatud varjatud mõtet tabama.

Tšukovski näitab, kui laialt kasutasid seda ühiselt väljatöötatud süsteemi, mis oli ette nähtud kollektiivseks tarvitamiseks, 1860-ndate aastate revolutsioonilised demokraadid — Tšernõševski, Dobroljubov, Sleptsov. Rohkesti rakendas seda ka Nekrassov. Raamatus analüüsitakse üksikasjaliselt tema mõistukõne tähtsamaid võtteid. Vahel maskeeris poeet poliitilist sisu näilikult intiimse temaatikaga, vahel kandis vene tegelikkusele pühendatud värsid välismaa tegelikkusesse, vahel peitis tähtsad, poliitiliselt teravad värsid ametlike, täiesti lojaalsete ridade vahele. Kaasaegset korda kritiseerides adresseeris ta teinekord oma satiiri minevikku, mõnikord katkestas mõtte kõige tähtsamal kohal, pannes lugeja aimama seda, millest otseselt ei saanud rääkida; vahel avaldas teadlikult vääri mõtteid, mis olid diametraalselt vastupidised tema veendumustele, kindel selles, et kogenud lugeja taipab, kuidas seda teksti mõista, jne.

Raamatut lõpetades avaldab Tšukovski lootust, et teos on kasulik lugejatele, keda ei rahulda uurimused Nekrassovist, kus ei pöörata mingit tähelepanu tema poeetilisele vormile: «Iga aastaga veenduvad nõukogude inimesed üha rohkem selles, et alles siis, kui nad on täielikult mõistnud Nekrassovi kunsti, tema kunstilise vormi, tema meisterlikkuse ületamatut väärtust, võivad nad läheneda küsimuse lahendamisele, miks tema nii kaugesse ajajärku kuuluv luule pole uute lugejate juures oma kütkestavust kaotanud, vaid vastupidi — muutub neile üha kallimaks ja lähedasemaks.» (Lk. 713) Need Tšukovski sõnad ei käi muidugi ainult Nekrassovi kohta. Mis tahes kirjaniku loomingut, tema jõudu, tema mõju põhjusi võib mõista ainult siis, kui ollakse selgusele jõudnud tema meisterlikkuse, kunstilise omapärasuse suhtes. Nõukogude lugejatele ja väljapaistvamatele kirjandusteadlastele saab see iga päevaga üha selgemaks. Tšukovski raamatu teenitud menu tõendab seda samuti.



Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR